

VU Research Portal

Georganiseerde criminaliteit in Nederland: reactie op de commentaren

Bovenkerk, F.; Bruinsma, G.; van de Bunt, H.G.

published in

Tijdschrift voor Criminologie
1997

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Bovenkerk, F., Bruinsma, G., & van de Bunt, H. G. (1997). Georganiseerde criminaliteit in Nederland: reactie op de commentaren. *Tijdschrift voor Criminologie*, (1), 56-66.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Discussie

Georganiseerde criminaliteit in Nederland: reactie op de commentaren

Frank Bovenkerk, Gerben Bruinsma, Henk van de Bunt en Cyrille Fijnaut

Ruim een jaar geleden verscheen de rapportage van ons onderzoek naar de georganiseerde criminaliteit. In de vorm van vijf bijlagen bij het verslag van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (PEO) hebben wij geprobeerd een zo goed mogelijk beeld te geven van de aard en de omvang van georganiseerde criminaliteit in Nederland. De Commissie Van Traa liet in haar eindrapport *Inzake Opsporing* weten tevreden te zijn over ons werk en zij onderschreef onze bevindingen (PEO/Eindrapport, 1996: 23). Het onderzoek is niet zonder invloed geweest voor de normering van de rechts-handhaving. Van Traa stelde enige tijd later:

'(...) het criminologisch onderzoek heeft een van de fundamenteën gelegd voor het eindrapport en gezorgd voor een constante wisselwerking tussen het onderzoek naar de werking van alle opsporingsmethoden en organisaties en de werkelijkheid van de georganiseerde criminaliteit. Zonder het beeld van Fijnaut c.s. was ons onderzoek onvolledig geweest' (Van Traa, 1996: 15-16).

Na de verschijning in februari 1996 hebben niet alleen de pers, de politiek, belangengroeperingen en praktijkmensen op onze rapporten gereageerd, maar ook collega-criminologen en andere wetenschapsmensen. In deze bijdrage beperken wij ons tot het geven van een reactie op de wetenschappelijke commentaren. In het algemeen ontvingen wij waardering voor het vele werk dat in zo'n korte tijd was verzet en voor de bijdrage die aan de Nederlandse criminologiebeoefening was geleverd. Maar er was natuurlijk ook kritiek, die geuit werd op het Rotterdamse congres en in de congresbundel (Bovenkerk, 1996), in het Tijdschrift *Bestuurskunde*, in het thèmanummer 'De georganiseerde criminaliteit in Nederland' van het *Tijdschrift voor Criminologie* en in enkele andere publikaties. Eerst zullen wij ingaan op opmerkingen over de (on)mogelijkheid om de drie onderzoeksvragen van de PEO te beantwoorden en over inkapseling van de criminologie door de politiek. Daarna besteden wij aandacht aan de definitie van het verschijnsel georganiseerde misdaad, die richting- en maatgevend voor onze studies is geweest. Vervolgens komen de reacties op de door ons gevolgde strategie van complementariteit aan de orde, alsmede de gevolgde methoden van onderzoek en analyse. Hierna behandelen wij kritiek op de kwaliteit van de politiebronnen (in het bijzonder de selectiviteit en de onbetrouwbaarheid) waaruit wij extensief hebben geput. Ook gaan wij in op bezwaren die zijn ingebracht tegen het portret dat wij van de georganiseerde misdaad hebben geschilderd. Tenslotte volgen enkele suggesties voor toekomstig criminologisch onderzoek.

Was het niet 'het beste onderzoek van de eeuw', zoals Elffers en Hessing in het *Tijdschrift voor Criminologie* ironisch stelden, het was wel de eerste,

systematische, landelijke empirische studie naar de georganiseerde misdaad, met alle risico's en onzekerheden die daar bij horen.

Criminologisch onderzoek binnen een bijzondere politieke constellatie

In het *Tijdschrift voor Criminologie* wezen wij er al op dat het onderzoek onder bijzondere omstandigheden is verricht; wij waren ons er van bewust dat aan het onderzoek een extra gewicht zou worden toegekend vanwege de bijzondere politieke constellatie waarbinnen het plaatsvond (Van de Bunt e.a., 1996). Het risico bestond dat de uitkomsten van het onderzoek beïnvloed zouden worden door allerlei politieke of journalistieke machinaties. Konden de onderzoekers wel onafhankelijk opereren in het politieke mijnenveld van de PEO? Van Ouirive heeft zich in zijn rede bij de opening van het academisch jaar van de Nederlandse Politie Academie op 26 augustus 1996 hierover in negatieve zin uitgelaten. Hij meent zelfs dat alleen al de financieringsbron (het parlement) afbreuk doet aan de autonomie van het wetenschappelijk onderzoek. De Haan (1996) verwijt ons dat wij ons reeds bij de aanvang van het onderzoek te afhankelijk hebben betoond. Dit zou blijken uit het feit dat wij het beleidsprobleem zonder meer hebben overgenomen en niet in een wetenschappelijke probleemstelling hebben vertaald. Voorts zouden wij ons bij de wens van de PEO hebben neergelegd om geen oordeel te geven van de ernst van de situatie (: 186). Een suggestie die Brants en Brants (1996) eveneens naar voren brengen na hun reconstructie van wat de PEO en de media met onze onderzoeksresultaten hebben gedaan.

Geen oordeel over de ernst? Aard en omvang bepalen samen de ernst van de problematiek; dat is de enige reden waarom de PEO 'ernst' niet expliciet noemt in de onderzoeksopdracht. Het eindrapport bevat wel degelijk een ernstoordeel maar ook wordt geconcludeerd dat het moeilijk is om gefundeerde uitspraken over de ernst te doen, gelet op het ontbreken van een goed onderbouwd oordeel over de omvang en het gemis van betrouwbaar en valide internationaal onderzoek.

De Haan noemt nog een tweede voorbeeld van onze afhankelijke opstelling. Wij zouden ons wat al te gemakkelijk met de boodschap van de PEO het bos in hebben laten sturen om de omvang van het probleem in kaart te brengen. Een onmogelijke missie, aldus De Haan. Hij vervolgt:

'Dit ondermijnt de waarde van hun onderzoek in ernstige mate omdat de definitie, de methoden van onderzoek en de selectie van het empirisch materiaal duidelijk op het bepalen van de omvang zijn afgestemd' (: 196).

Elders schrijft hij dat het de 'vooropgezette bedoeling van de onderzoekers lijkt dat de omvang van het verschijnsel door de aard ervan wordt bepaald' (: 200). Waar De Haan zijn zekerheden vandaan haalt is ons niet bekend. Wat hij stelt is in elk geval pertinent onjuist. Uit de ontstaansgeschiedenis van de onderzoeksopdracht, die kort in ons eindrapport wordt beschreven (PEO/Bijlage VII, 1996: 7-8), blijkt dat het primair om een beter kwalitatief beeld ging en dat al in het allereerste begin van de werkgroep-Van Traa werd vastgesteld dat het een illusie was te denken dat er 'een volledig kwantitatief onderzoek'

verricht zou kunnen worden (zie ook: PEO/Eindrapport, 1996: 23). Ook wij waren ons er van meet af aan van bewust dat het niet mogelijk zou zijn de vraag van de PEO naar de omvang van de georganiseerde criminaliteit verantwoord te bepalen (Van de Bunt e.a., 1996: 111). Het belangrijkste beleidsprobleem was niet zozeer de verontrusting over de omvang, maar over de aard van de problematiek, namelijk de verweving van georganiseerde misdaad met de legale sectoren van de samenleving. Ons analyseschema, de gehanteerde methoden van onderzoek en de invalshoeken (branche-onderzoeken; onderzoek naar vrije beroepsbeoefenaars) zijn op deze (vermeende) problematiek afgestemd.

Tenslotte nog een derde beperking als gevolg van al te grote afhankelijkheid: wij zouden niet hebben kunnen kiezen tussen het beantwoorden van de opdracht van de PEO en het nastreven van een wetenschappelijk doel. Hierdoor kon slechts een 'tweeslachtige' boodschap worden verkondigd, namelijk de situatie is niet zo erg als vaak wordt gedacht, maar toch ook zorgwekkend (De Haan, 1996: 199). Wat is er tweeslachtig aan het specifiek aangeven van zorgwekkende problemen? Wij suggereren volgens hem telkens dat er meer georganiseerde misdaad is in Nederland, terwijl dat na lezing van de verslagen heel vaak niet het geval blijkt te zijn. Hij steunt zijn beweringen ondermeer op onze uitvoerige empirische beschrijvingen over vormen van misdaad, die bij nader inzien geen georganiseerde criminaliteit blijken te zijn, maar vormen van organisatiecriminaliteit, groepscriminaliteit of professionele criminaliteit.

Met zo concreet mogelijke beschrijvingen (van 'vlees en bloed') van bijvoorbeeld de lokale onderzoeken en de branchestudies, hebben wij inderdaad aangegeven dat veel criminaliteit niets of weinig met georganiseerde criminaliteit uitstaande heeft. In die zin hebben wij het dreigingsbeeld waar veel van dat soort criminaliteit onder werd geplaatst, *op empirische gronden* kunnen relativeren en tot juiste proporties kunnen terugbrengen.

Fijnaut is reeds in een eerder artikel ingegaan op onze relatie met de PEO (Fijnaut, 1996: 21-22). Hij benadrukte onze onafhankelijke positie binnen de context van een parlementaire enquête. Van de inkapseling, waarover Van Ouirive spreekt, zou sprake zijn geweest wanneer (1) de PEO voorgeschreven zou hebben wat wij wel en niet mochten onderzoeken en (2) wanneer de PEO had bepaald hoe wij dat onderzoek hadden moeten uitvoeren. Van beide vormen van beïnvloeding is geen sprake geweest.

De definitie van georganiseerde criminaliteit

Wij hebben getracht om bij de definitie van georganiseerde criminaliteit tussen twee gevaren door te laveren. De definitie zou, aan de ene kant, niet te specifiek mogen zijn waardoor de heterogeniteit van het verschijnsel onrecht zou worden aangedaan; aan de andere kant zou de definitie niet te veel uiteenlopende verschijnselen onder een noemer moeten brengen. Niet te specifiek dus, maar wel onderscheidend.

Volgens De Haan wordt degene die de definities van Van Duyne en van ons naast elkaar legt 'meer getroffen door de overeenkomsten dan door de

verschillen' (: 188). Het is hem kennelijk ontgaan dat er juist een essentieel verschil tussen beide definities is, hetgeen ook door Van Duyne (: 50) en door Van Dijk e.a. (: 252) wordt opgemerkt. Het eerste element van onze definitie ('primaair gericht op illegaal gewin') sluit namelijk organisatiecriminaliteit en politiek gemotiveerde georganiseerde misdaad uit. Van Duyne, die uitvoerig ingaat op onze definitie, vindt de uitsluiting van organisatiecriminaliteit (die onder zijn algemene noemer 'bedrijfsmatige misdaad' valt) onterecht. Het maakt geen verschil uit, zo zegt hij, of beleggingsfraude door 'drie nette heren' of door een 'stel kampers' wordt gepleegd. In strafrechtelijke of ethische zin maakt dit inderdaad geen verschil uit. Maar in criminologische zin (etiologisch) maakt het wél erg veel verschil of misdrijven gepleegd worden door een criminele organisatie als die van Johan V. of door het Van der Valk-concern. Hoeveel mengvormen ook in de empirie aanwezig zijn, er is ons inziens geen goede reden om af te zien van het aanbrengen van een analytisch onderscheid tussen georganiseerde criminaliteit en organisatiecriminaliteit.

Van Dijk e.s., die overigens instemmen met onze uitsluiting van organisatiecriminaliteit, zijn het oneens met het buitensluiten van criminele groepen als de PKK, de IRA en de Surinaamse legertop (: 252). Ook hier geldt de redenering dat het op één hoop vegen van zulke verschillende verschijnselen als politiek terrorisme en drugshandel eerder verwarrend dan verhelderend werkt.

Overigens betekent het buiten de begripsomschrijving houden van dergelijke verschijnselen niet dat deze in de analyse van de problematiek worden uitgesloten. De PKK komt in diverse rapporten prominent naar voren als een organisatie die parasiteert op de Turkse drugshandel; bonafide bedrijven en professionele beroepsbeoefenaars komen volop in beeld vanwege hun betrokkenheid bij georganiseerde misdaad en andere vormen van misdaad. Het verwijt van Van Duyne dat onze definitie vooringenomen is en te eenzijdig 'het kompas' op de onderwereld richt, raakt dan ook, om bij zijn beeldspraak te blijven, kant noch wal.

Ook het tweede element van de definitie ('ernstige gevolgen voor de samenleving') wordt gekritiseerd. Van Duyne (: 55) en Van Dijk e.a. (: 253) stellen dat dit element subjectief van karakter is en daardoor wetenschappelijk onbruikbaar. De auteurs hebben op zichzelf gelijk dat de definitie subjectieve en open elementen bevat, maar is dit een ernstig manco? Wanneer het onderzoek sterk kwantitatief, toetsend of verklarend van karakter zou zijn geweest, zou 'ernstige gevolgen' uiteraard geoperationaliseerd moeten zijn. Het is heel goed mogelijk om onze definitie nader te concretiseren en geschikt te maken voor sterk kwantitatief gericht onderzoek. Wij vonden het voor ons descriptieve, breed opgezette onderzoek verstandiger om een definitie te formuleren die enerzijds de essentiële kenmerken van het verschijnsel bevatte, maar anderzijds voldoende ruimte liet voor de beschrijving van de uiteenlopende casuïstiek.

Het derde element ('de afscherming') had, het zij toegegeven, beter uitgewerkt moeten worden. Wij verstaan onder afscherming niet alleen geweld en corruptie tegen politie en justitie. Blijkens ons eindrapport (PEO/Bijlage VII,

hoofdstuk 7) worden ook meer sophisticated methoden, zoals de 'inschakeling van de media' en 'het gebruik van invloedrijke derden', begrepen onder de strategieën waarvan criminele organisaties zich bedienen ter afscherming van hun strafbare feiten en hun illegaal verworven winsten. Terecht wijzen Van Duyne (: 55-56) en Van Dijk e.a. (: 253) erop dat bij afscherming explicieter en uitvoeriger verwezen had moeten worden naar de meest gevaarlijke vormen van afscherming, zoals het geleidelijk veroveren van een machtspositie in de legale economie door het opkopen van legale bedrijven met witgewassen criminele winsten. Overigens wordt in ons onderzoek wel uitvoerig aandacht besteed aan witwassen.

De onderzoeksstrategie

Een belangrijk punt van kritiek is dat wij niet met onze strategie in staat zijn geweest de omvang van het verschijnsel vast te stellen. Het meest uitgesproken hierover is Van Dijk (1996) die er zelfs de voorkeur aan geeft de schriftelijke survey-methode van de CRI te gebruiken om de omvangsvraag op kwantitatief 'harde' manier vast te stellen. Op grond van het ontbreken van de antwoorden op vragen over de ernst en de omvang, is onze studie naar zijn oordeel niet wetenschappelijk te noemen. Deze diskwalificatie is mede gebaseerd op zijn vaststelling dat onze strategie van complementariteit nergens op slaat omdat slechts willekeurige brokken van informatie tegenover elkaar zijn gezet. Hij is van mening dat ons onderzoek ook niet in staat is geweest de ontwikkeling te schetsen.

Over het laatste kunnen wij kort zijn. In ons inleidende hoofdstuk is uitvoerig beschreven dat georganiseerde misdaad in Nederland een sociale constructie was die weinig meer met de realiteit van doen had¹. Allerlei dreigingsbeelden werden, zonder veel empirische onderbouwing, gepubliceerd.

Wij hebben uitvoerig beargumenteerd in ons eindrapport waarom wij niet met een vragenlijst langs de korpsen zijn gegaan. Drie belangrijke argumenten noemen wij nog eens: bij een survey onder politiemensen ontbreekt een referentiepunt om de eigen opgave te ijken (een straatdealer kan dan door het ene korps als hoog georganiseerde criminele organisatie worden opgegeven en door een ander korps niet), scores van individuele politiemensen van eigenschappen van groepen kunnen niet worden gecontroleerd, de politiekorpsen kunnen belang hebben bij een hoog aantal criminele groepen en het is uiterst moeilijk – en ons onderzoek laat dat duidelijk zien – groepen (vaak gelegenheidscoalities) te tellen. De kwantitatieve onderbouwing waarnaar Van Dijk vraagt, levert slechts schijnexactheid op.

Overigens is het wel erg eenzijdig om de vraag naar de omvang gelijk te stellen met het tellen van criminele organisaties. De vraag naar de omvang heeft ook betrekking op de verscheidenheid van criminele activiteiten, en op het aantal segmenten of delen van de samenleving waarin georganiseerde criminaliteit aanwezig is. Op het beantwoorden van deze kwalitatieve vraag is onze onderzoeksstrategie gericht geweest: bestudeer waar criminele groepen hun

1. Het verwijt van De Haan (: 190) dat wij dat niet hebben gedaan, is dus niet ter zake.

activiteiten uitvoeren en ga vanuit de gemeenschappen en de legale branches na of, en zo ja in hoeverre, zij te maken hebben met georganiseerde misdaad. Als de (denkbeeldige) lijnen elkaar raken, dan kan met recht worden gesproken van 'vervlechting'. Beide perspectieven zijn onderzocht op landelijk niveau. Omdat wij gerede vermoedens hadden dat niet alle gegevens op landelijk niveau voorhanden waren, is ook de lokale situatie in vier steden onderzocht. Uiteraard zijn die steden niet a-select gekozen en niet representatief voor alle lokale situaties. Deze pretentie van generaliseerbaarheid hebben wij niet gehad. Wel maken deze studies duidelijk, dat de wetenschappelijke beschrijving van de lokale situatie een verrijking en een verdieping betekenen van landelijk onderzoek. Fiselier pleit (1996) terecht voor meer van dergelijke studies in de toekomst.

Van Ouirive stelt in zijn eerder genoemde rede dat autonoom wetenschappelijk onderzoek zich kenmerkt door uit te gaan van een theorie, van een probleemstelling en van (werk)hypothesen, die men nadien aan de onderzochte werkelijkheid toetst. Tegelijkertijd waarschuwt hij ervoor niet uit te gaan van modellen die zijn geënt op de werkelijkheid van een ander land. Deze eisen zijn in de praktijk enigszins strijdig. Wanneer wij vertrokken zouden zijn vanuit een vaste theorie omtrent de georganiseerde misdaad, impliceert dat haast al bij voorbaat een beeld zoals dat bijvoorbeeld is ontwikkeld in de Verenigde Staten, Italië of Colombia. Juist omdat binnen noord-west Europa het verschijnsel nog weinig is bestudeerd, hebben wij welbewust voor een inductieve werkwijze gekozen. In dit stadium van kennis leek een dergelijke open werkwijze geïndiceerd.

Het gebruik van politiebronnen

In het onderzoek is intensief gebruik gemaakt van politiebronnen. Dit ligt voor de hand, de politie beschikt qualitate qua over de meeste gegevens. Maar er zijn, zoals Bovenkerk (1996: 93) aangeeft, ook grote beperkingen aan het gebruik verbonden. De politiekennis is selectief en daarmee ook het beeld dat wij op basis van deze kennis presenteren. Zo wordt, zoals Fiselier (1996) ook stelt, aan de drugshandel bovenmatig veel aandacht besteed, omdat politie en justitie hierop de meeste capaciteit inzetten. Wij zijn ons daarvan bewust (geweest). Dat is de reden dat wij op vele plaatsen uitvoerig aangeven wat wij *niet* weten en waarop wij *geen* zicht hebben. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan de buitenlandse groepen, aan het verdwenen misdaadgeld, aan georganiseerde misdaad in enkele branches zoals de verzekeringsbranche. De onderzoekstrategie was er op gericht onder de gegeven, niet in alle opzichten ideale, omstandigheden het best mogelijke beeld te schetsen. Veel van de commentaren wijzen op de gebrekkige kwaliteit van politiebronnen én de wijze waarop wij daarmee zijn omgegaan. Zo wordt gesteld dat er geen zicht is op ons materiaal, dat ons onderzoek oncontroleerbaar is omdat de politiebronnen voor anderen gesloten blijven, dat wij geen (interco-deurs)tests op betrouwbaarheid op het empirische materiaal hebben uitgevoerd, dat er geen inzicht is gegeven in de verhouding tussen het materiaal en de totale hoeveelheid georganiseerde criminaliteit, dat controle op onze

analyses niet mogelijk is (zelfs de CRI kreeg de dossiers nooit te zien! schreef oud-hoofd van de CRI, Jan Wilzing in Bovenkerk, 1996), dat wij door een verbrokkeld politiestel weinig relaties tussen georganiseerde misdaadgroepen hebben kunnen vaststellen, dat wij een eenzijdig daderperspectief hebben gevolgd zonder de functies van de georganiseerde criminaliteit in ogenschouw te hebben genomen, dat de vier criminologen verschillend met het materiaal zijn omgesprongen, en dat de bakken van de politie met verdachten in Nederland ondeugdelijk zijn, zoals de 'affaire' Bovenkerk zou hebben aangetoond.

Vanaf het begin hebben wij ons gerealiseerd dat twee zaken van belang zijn: door de besloten context van de PEO zijn wij in principe oncontroleerbaar voor het wetenschappelijk forum. Het gebrek aan controle zijn wij zoveel mogelijk tegemoet gekomen door zo uitvoerig mogelijk en zo concreet mogelijk te rapporteren, zodat de lezers zelf onze conclusies kunnen nagaan en beoordelen. Een andere mogelijkheid was er niet.

Een van de tijdrovende activiteiten tijdens het onderzoek was het *continuu screenen* van de dossiers op onjuistheden, op onvolledigheden door (1) te vragen bij rechercheurs en CID-ers, door (2) ze te vergelijken met data uit andere bronnen, maar ook door (3) strikt na te gaan of de genoemde zaken wel vallen onder onze definitie. Deze controles op betrouwbaarheid gebeurden eveneens door middel van ons analyseschema. Dat schema moest er tevens voor zorgdragen dat wij niet onderling zouden divergeren. Dat wij onderling verschillen, heeft uiteraard te maken met persoonlijke stijl, taalgebruik, verschillende know-how, onderzoekservaring, e.d.. Door middel van het werken in koppels hebben wij elkaar wat betreft de interpretatie van de gegevens uit dossiers of bestanden gecorrigeerd. Dit is intercodeursbetrouwbaarheid. Deze dossiers variëren sterk in kwaliteit en in omvang en het zijn in ieder geval geen gestandaardiseerde belastingformulieren waarmee Elffers en Hessing (1996) ons materiaal vergelijken. Het feit dat belastingambtenaren verkeerde beoordelingen maken, kan niet direct op ons van toepassing worden verklaard. Natuurlijk maken onderzoekers beoordelingsfouten. Alleen moeten zij ervoor zorgen dat deze toevallig, random zijn (betrouwbaarheid) en niet tot systematische vertekening (validiteit) leiden.

De gelijkenis van het portret van de georganiseerde misdaad

Als er één ding is dat wij met onze elfhonderd pagina's beschrijving hebben willen duidelijk maken dan is het wel dat de georganiseerde misdaad in Nederland niet voorkomt in de vorm van centraal aangestuurde, wijdvertakte syndicaten, mafia-structuren en piramidaal opgebouwde groepen. Het gaat veeleer om een steeds wisselend netwerk van daders die in verschillende verbanden opereren en niet om duidelijk identificeerbare en afgrensbare stabiele organisaties. Dit is de reden waarom wij ons duidelijk uitspreken tegen de figuur van de octopus of zoals Fijnaut dat tijdens zijn verhoor voor de Parlementaire Enquêtecommissie uitdrukte: 'dat beest heb ik niet aangetroffen' (PEO, Bijlage II, 1996: 22). De oude mafia-voorstelling die in de tien jaren vóór ons onderzoek herhaald en met kracht naar voren is gebracht, blijkt

echter hardnekkig. De octopus blijft ons achtervolgen in een rechtszaak (tegen 'Johan V. c.s.'), in boektitels, zoals 'De jacht op de octopus' (Henk Schutten) en in het journalistieke taalgebruik. Weliswaar zei de minister van Justitie onlangs in haar 'concept-wetstekst tot wijziging van het Wetboek van strafvordering in verband met de regeling van enige bijzondere opsporingsbevoegdheden' dat de bevindingen van de PEO een belangrijk uitgangspunt vormen van haar voorstel, maar op bladzijde 22 wordt toch weer het traditionele kenmerkenlijstje van de CRI-onderzoekers opgevoerd (een groep heeft hiërarchie, houdt zich bezig met meer typen criminaliteit, etc.) waaraan men de ware georganiseerde misdaad-formatie herkent. Wij beschouwen dit voorbijgaan aan onze bevindingen als een impliciete kritiek op ons werk.

Etnische minderheden

Brants en Brants (1996) menen dat de enige boodschap van onze groep die werkelijk blijvend in de media is overgekomen de kwestie is van de grote betrokkenheid van etnische groepen bij de drugshandel. Dat komt waarschijnlijk mede omdat de mededeling zo nieuw was en onverwacht². Dat vormt op zichzelf eigenlijk een opzienbarend feit. In Nederland zijn vele onderzoekers uit verschillende disciplines reeds jaren bezig te bouwen aan een ontzagwekkend corpus van empirische studies, grotendeels ten behoeve van het beleid. In al dit werk is de criminele betrokkenheid van etnische groepen niet eerder aan het licht gekomen! Over waarom dat zo is, kunnen we slechts gissen: traagheid in het signaleren, het ontbreken van toegang tot gegevens van de politie, naïviteit, zwijgzaamheid als gevolg van identificatie met de veronderstelde belangen van minderheden, taboeïsering van het thema, angst voor represailles?

De minderhedenonderzoekers kunnen toch bezwaarlijk menen dat de omvangrijke betrokkenheid bij de drugshandel van enkele allochtone groepen geen consequenties hebben voor hun onderzoeksvragen. Laten we twee van zulke vragen noemen. De eerste heeft betrekking op het onvermoeibaar speuren naar de oorzaken van de aanhoudend hoge werkloosheidscijfers bij Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen. Tal van factoren zijn aan diepgaand onderzoek onderworpen: het ongunstige opleidingsprofiel, discriminatie door werkgevers, verschuivingen op de arbeidsmarkt en nog veel meer. De hoge werkloosheid wordt opgevoerd als belangrijke factor die de entree in de georganiseerde misdaad verklaart. Maar we moeten er ernstig mee rekening houden dat de relatie ook andersom ligt: de hoge criminaliteit moet aan de lijst van oorzaken van werkloosheid worden toegevoegd. Al eerder heeft John Hagan (1993) in Amerika laten zien dat vroegtijdige betrokkenheid bij het criminele milieu en het bestaan van een alternatieve carrière-mogelijkheid in het informele en criminele circuit een belangrijke oorzaak voor (officieel geregistreerde) werkloosheid kan zijn.

De tweede vraag gaat over de factoren die integratie vergemakkelijken of

2. Wellicht ten overvloede zij vermeldt dat in onze rapportage ook de rol van autochtonen bij met name de hasjhandel en omvangrijke fraudes breed wordt uitgemeten.

afremmen, hetgeen ook een vraagstuk is dat alle minderhedenonderzoekers zal boeien. In het onderzoeksrapport blijkt dat de georganiseerde misdaad in sommige etnische gemeenschappen nauw is verweven met politieke en economische belangen in de landen van herkomst en ook dat er in Nederland vanuit die landen sociale beheersstructuren zijn gecreëerd om de schapen bijeen te houden en de banden met het vaderland niet los te laten. Mohammed Rabbae (toevallig lid van de PEO) heeft over het Marokkaanse netwerk een dapper boek gepubliceerd, maar in het werk van de minderhedenonderzoekers komen deze netwerken niet voor. Dit onderwerp is volgens ons toch te belangrijk om over te laten aan de beslotenheid van de BVD.

Woonwagenbewoners

Minstens zo precair was de aandacht die wij hebben besteed aan de rol van woonwagenbewoners bij de georganiseerde misdaad. Het verwijt is snel gemaakt: waarom deze kwetsbare groep in verband brengen met deze problematiek? Cottaar, Lucassen en Willems (1996) stellen, niet helemaal ten onrechte, dat wij het oude vooroordeel tegen reizende lieden, als zouden zij zich overgeven aan criminaliteit, van nieuw voedsel voorzagen door bij gebrek aan historische gegevens een continuïteit te construeren die er eigenlijk niet is. Nu hadden we die reactie, eerlijk gezegd, ook wel een beetje uitgelokt. Want wat was het probleem? Bij het onderzoek voor de PEO vonden wij harde aanwijzingen dat woonwagenbewoners zich geducht weren in de georganiseerde misdaad. Een groot aantal kopstukken in de intercontinentale hasjhandel is afkomstig uit enkele oude woonwagenfamilies. De veronderstelling ligt voor de hand dat deze prominentie toch iets te maken heeft met de traditie van een rondtrekkende levensstijl en de onthechting van de conventionele samenleving.

In hun commentaar op ons verslag voor de enquêtecommissie komen de drie kenners van zwervende groepen overigens ook zelf tot een zorgwekkende conclusie: 'Criminele woonwagenbewoners en nieuwkomers van buiten vonden op sommige kampen een vrijplaats voor wapenhandel, heling en later ook drugs'. Dit heeft kennelijk niet zozeer te maken met een culturele traditie maar met de onbedoelde gevolgen van het overheidsbeleid in de jaren zestig en zeventig toen kleine kampen werden gedwongen op te gaan in grotere. Maar wat zich daar tussen de tegenover buitenstaanders solidaire kampbewoners heeft afgespeeld en zich nog steeds afspeelt, is wat ons betreft nadere studie dubbel en dwars waard. Wie daar bezwaar tegen heeft, toont zich een zaakwaarnemer en geen wetenschapper.

Branches

In twee van de negen onderzochte branches hebben we een begin van invloed van de georganiseerde misdaad aangetroffen: bij het internationale transport over de weg en in de horeca. Sedertdien hebben twee nieuwe studies over het wegtransport het licht gezien. In een 'fenomeenonderzoek' uitgevoerd door een samenwerkingsverband van de politie, de FIOD, de belastingdienst en

KLPD (1997) wordt ons beeld volkomen ondersteund. Verder heeft een team samengesteld uit onderzoekers van het IPIT en het IRT Noord en Oost-Nederland nog in 1996 een studie geschreven over 'Turkse smokkel over de weg'. Hierin wordt de Turkse connectie aan een nadere inspectie onderworpen en dat levert een verfijning op van het beeld. Mogen we daarmee ons stuk over het wegtransport als geverifieerd beschouwen? Nee, natuurlijk niet, al was het alleen al omdat het materiaal voor een deel uit dezelfde politiebron komt als van welke wij gebruik hebben gemaakt. Maar er zijn wel andere methoden gehanteerd (de casusbeschrijving, financieel onderzoek) en die leiden tot een overeenkomstig portret.

Ons onderzoek in de horeca is ongewoon fel bekritiseerd door Hoogenboom en Hoogenboom-Statema (1996), maar gek genoeg wordt ons horeca-onderzoek om de paar bladzijden in extenso geciteerd als ondersteuning van het eigen materiaal! De onderzoekers komen na inspectie van ongeveer gelijke empirische gegevens tot de conclusie dat er eigenlijk helemaal niet zo veel aan de hand is met de Rotterdamse horeca.

Laten we ons concentreren op de twee enige echte punten van verschil. Volgens de Hoogenbooms wordt de horeca ten onrechte aangewreven dat zij wordt misbruikt om crimineel verworven geld wit te wassen. Wij hebben inderdaad slechts twee gevallen van fictieve omzetverhoging (en niet meer) aangetroffen in het politiemateriaal over heel Nederland en we schrijven daar dat het niet erg waarschijnlijk is dat het veel gebeurt omdat over alle extra omzet en winst erg veel belasting moet worden afgedragen. Het witwassen geschiedt op een iets meer subtiële manier, namelijk door zwart geld in de bedrijfsvoering te steken. De Hoogenbooms zijn tegen hetzelfde verschijnsel aangelopen, maar noemen deze praktijk 'zwartwassen'. Deze vondst zal geen lang leven beschoren zijn want deze methode voldoet gewoon aan de gangbare definitie van witwassen.

Het tweede verschil is dat de horeca-ondernemers, ook die met een criminele reputatie, in dit boek zelf aan het woord worden gelaten. Wat de Hoogenbooms hiermee vooral onbedoeld illustreren is hoe onbetrouwbaar deze bron van informatie kan zijn. Tijdens de vraaggesprekken praten de ondernemers honderduit en nu blijkt dat zij kooplieden of gewiekste zakenlui zijn en geen criminelen. Vooral het relaas van drie als zeer ongunstig bekend staande gokautomatenhalexploitanten is belangwekkend. De een heeft een veroordeling achter de rug als 'bingokoning', de tweede is eveneens afkomstig uit de illegale gokwereld en de derde heeft zijn startkapitaal verworven met de smokkel van hasj. De lezer wordt gevraagd de conclusie te trekken dat de 'automatenboer' ten onrechte wordt gestigmatiseerd. Eén van hen zegt dat hij zich niet kan herinneren ooit een strafbaar feit gepleegd te hebben.

'Ik weet niet waar het vandaan komt, het is een mythe', zegt hij.

Zijn broers, die kennelijk wel crimineel zijn, hebben hem een slechte naam bezorgd, 'maar ik weet niet hoe ik aan die slechte naam kom. Echt niet'. Dit is een bewijsvoering waar we niet tegenop kunnen.

De criminologie verder aan zet

Met het onderzoek dat wij voor de PEO hebben verricht is nog niet het laatste woord geschreven over de georganiseerde criminaliteit. Het onderzoek laat veel meer vragen open dan zij beantwoordt. Waar blijft het misdaadgeld? Hoe worden georganiseerde misdaadgroepen gevormd? Welke persoonlijke eigenschappen en achtergrondkenmerken hebben de betrokken leden? Wanneer en onder welke condities vervalt organisatiecriminaliteit in georganiseerde misdaad? Hoe profiteren legale branches van de georganiseerde misdaad? In welke mate worden gemeenschappen deelgenoot en afhankelijk van de georganiseerde misdaad? Wat zijn de samenhangen tussen de massale criminaliteit en georganiseerde misdaad? Op welke wijze worden jongeren gerecruteerd? Wij kunnen nog heel veel meer vragen opperen die op een wetenschappelijk antwoord wachten. De Nederlandse criminologen hebben, als zij dat zelf willen, nog vele jaren werk om dit pas ontgonnen, maar zo belangrijke terrein op hun vakgebied te ontginnen. Wij hopen dat wij daarvoor een substantiële aanzet hebben gegeven.

Literatuur

- Bovenkerk, F. (red.), *De georganiseerde criminaliteit in Nederland. Het criminologisch onderzoek voor de parlementaire enquête commissie opsporingsmethoden in discussie*, Deventer: Gouda Quint, 1996.
- Brants, C. en K. Brants, 'Van Italiaanse tot Marokkaanse toestanden', in: Franke e.a., 1996: 120-143.
- Bunt, H. G. van de, e.a., 'De georganiseerde criminaliteit in Nederland', in: Franke e.a. (red.), 1996: 102-119.
- Cottaar A., L. Lucassen en W. Willems, 'Woonwagenbewoners en georganiseerde criminaliteit. Een hardnekkige mythe', in: *Contrast*, 14, 1996.
- Duyn, P.C. van, 'Definitie en kompaswerking', in: Bovenkerk e.a., 1996: 47-60.
- Dijk, J.J.M. van, 'De georganiseerde misdaad volgens Fijnaut. Een boeiende politiefotocollage', *Bestuurskunde*, 5/2, 1996: 77-80.
- Dijk, J.J.M. van, H.I. Sagel-Grande en L.G. Toornvliet, *Actuele criminologie* (tweede druk), Lelystad: Koninklijke Vermande, 1996.
- Elffers, H. en D.J. Hessing, 'Het beste onderzoek van deze eeuw?', in: Franke e.a. (red.), 1996: 144-152.
- Fiselier, J., 'Enige opmerkingen over strategie en methoden van onderzoek', in: Bovenkerk e.a. (red.), 1996: 73-80.
- Franke, H., J. Nijboer, P. van der Laan (red.), 'De georganiseerde criminaliteit in Nederland', themanummer van het *Tijdschrift voor Criminologie*, 38/2, Deventer: Gouda Quint, 1996.
- Fijnaut, C.J.C.F., 'Over de opzet, de uitvoering en de resultaten van het onderzoek', in: Bovenkerk e.a., 1996: 17-24.
- Haan, W.J.M. de, 'Schipperen tussen wetenschap en politiek', in: Franke e.a., 1996: 184-201.
- Hagan, J., 'The social embeddedness of crime and unemployment', *Criminology*, 31/4, 1993: 465-492.
- Hoogeboom, B. en P. Hoogeboom-Statema, *Foute kroeg. Horeca en criminaliteit in Rotterdam*, Den Haag: Sdu, 1996.
- PEO, *Inzake Opsporing. Het eindrapport; Bijlage II; Bijlage VII. Eindrapport onderzoeksgroep Fijnaut; Bijlage VIII*, Den Haag, Sdu, 1996.
- Traa, M. van, 'Inzake de georganiseerde criminaliteit', in: Bovenkerk e.a. (red.), 1996: 11-16.